

UNIVERTITET U TRAVNIKU
PRAVNI FAKULTET

PRAVO PRIVREDNIH DRUŠTAVA

P R E D A V A N J A

Pojam poslovnog prava, historijski razvoj, predmet i izvori poslovnog prava

POJAM POSLOVNOG PRAVA

Zakonodavstva niti pravna nauka razvijenih tržišnih zemalja nije mogla dati univerzalni i jedinstven pojam poslovnog prava.

Poslovno pravo je posebna (samostalna) grana prava kako u uporednom tako i u našem pravnom sistemu.

Poslovno pravo kao posebna grana prava obuhvata tri vrste pravni normi/pravila:

1. Norme ili pravila kojima je reguliran pravni položaj privrednih subjekata (privrednih društava, finan.instit, osiguravajući društava, javnih kompanija, trgovaca ,samostalnih poduzetnika i dr. pravnih osoba koji se kao privredni subjekti pojavljuju u poslovnom prometu. (U pravnoj nauci ovo se naziva STATUSNO PRAVO).
 2. Pravne norme koji su regulirani pravni poslovi koje obavljaju privredni subjekti u svom medjusobnom poslovanju - privredno pravni poslovi ili poslovi prometa robe i usluga- (U pravnoj nauci –POSLOVNO PRAVO)
 3. Pravne norme kojima se reguliraju međusobni odnosi između privrednih subjekata u oblasti poslovanja na jednoj strani i njihov odnos prema državi i državnim organima na drugoj strani.(U pravnoj nauci zovemo: REGLEMENTARNO PRAVO)
- U našoj ranijoj pravnoj tradiciji za pojam ove grane prava koristili su se različiti termini ,koji su u suštini sinonimi za poslovno pravo: privredno pravo i trgovačko pravo.

- U naučnim krugovima postavlja se pitanje naziva ove grane prava

Razlozi protiv upotrebe naziva “Privredno pravo” su:

- Da ovaj termin upućuje da su subjekti privrednog poslovanja samo privredne organizacije, ali ne i fizičke osobe koji profesionalno vrše djelatnost u vidu zanimanja.
- Da ovaj izraz upućuje na dirigovanje države- veliki utjecaj države na pravni status i poslovanje privrednih subjekata po osnovu državnog vlasništva.
- Da ovaj izraz upućuje na ograničavanje autonomije volje u privrednom poslovanju planske privrede u odnosu na tržišno poslovanje, gdje vlada princip autonomije volje svi privrednih subjekata.

Razlozi protiv upotrebe naziva “ Trgovačko pravo” su:

- Da je to historijski staleško pravo trgovca;
- Da upotreba ovog termina znači prihvaćanje subjektivne teorije o određivanju pojma poslovnih ugovora u koje spadaju samo ugovori osoba koji se smatraju trgovcem, a ne i poslovi osoba koji nemaju status trgovca i ako ti poslovi objektivno spadaju u trgovačko-poslovne transakcije i imaju karakter trgovačkog posla po objektivnom kriteriju.

Pojam trgovine i trgovinskog prava

Pojam trgovine u ranijem pravnom sistemu .

- U našem ranijem privrednom pravu upotreba termina “Trgovačko pravo” se izbjegavalo jer se polazilo od uskog shvatanja pojma “TRGOVINA” u pozitivnom zakonodavstvu , što znači , da je Trgovina podrazumjelava samo razmjenu roba-kupovina i prodaja roba i trgovinske usluga
- Znači pojam Trgovinsko pravo se odnosilo samo na jednu privrednu granu –TRGOVINU.

- Pojam trgovine u zemljama tržišne privrede .

U Zemljama tržišne privrede pojam “Trgovina” ima mnog širi značenje u poslovnom pravu nego trgovina u ekonomskom smislu.

Trgovinsko ili poslovno pravo po suvremenom shvatanju pod TRGOVINOM podrazumjeva sve privredne odnosno poslovne aktivnosti koje obavljaju poslovni subjekti u oblastima: trgovine, transporta, industrije, poljoprivrede ,bankarstva, osiguranja, tržišta vrijednosnih papira, poreznog i mjeničnog prava i dr.

Suvremeno shvatanje poslovnog prava

U suvremenom shvatanju poslovno pravo se bavi prvenstveno privrednim transakcijama u poslovnom prometu i pravnim položajem privrednih subjekata.

- Smatra se da je upotreba termina "poslovno pravo" adekvatnije, što je suglasno i uporednopravnim sistemima i pravnoj teoriji i saobrazno našim privrednopravnim tendencijama i legislativi, te je ovaj termin sve više zastupljen u pravnoj literaturi i općeprihvaćen naziv za ovu granu prava
- Zbog opširnosti predmeta poslovnog prava, u suvremenom pravnoj teoriji sve je izraženija tendencija specijalizacije poslovnog prava i zbog specifičnosti se iz ove grane prava izdvajaju posebne i samostalne naučne pravne discipline.

Naučne pravne discipline

Iz poslovnog prava se izdvajaju mnoge samostalne pravne discipline koje se kao posebne grane prava u BiH, u zemljama u regiji i šire, izučavaju na pravnim ekonomskim, poslovnim i drugim fakultetima u okviru bolonjskog sistema obrazovanja.

- Trgovačko pravo odnosno privredno pravo
- Pravo industrijskog vlasništva
- Pravo osiguranja
- Međunarodno poslovno pravo
- Bankarsko pravo
- Saobraćajno pravo
- Berzansko pravo
- Mjenično i čekovno pravo
- Pravo konkurencije
- Kompanijsko pravo
- Stečajno pravo
- Porezno pravo i dr.

Ove naučne discipline se izučavaju kao obvezni ili fakultativni predmeti ovisno od programa svakog fakulteta ponaosob.

HISTORIJKI RAZVOJ POSLOVNOG PRAVA

- Poslovno pravo kao posebna grana prava povjesno se može posmatrati kroz tri stoljeća/vijeka: stari , srednji i novi vijek (doba kodifikacije poslovnog prava)

I Stari vijek

Poslovno pravo kao posebno pravo nije postojalo zbog nerazvijene trgovine.

Tragove poslovnog prava tj. posebnih pravila poslovnog prava nailazimo u tzv. **HAMURABIJEVIM ZAKONIKOM** iz 2000-te godine prije nove ere, kojim su bili regulirani tadašnji poslovi trgovine: prodaja robe, prijevoza, posredovanja i zajma sa kamatom.

Karakteristika razvoja trgovačkog prava u starom vijeku:

- Veoma nizak stupanj trgovine i trgovinskih poslova – razlog je ne postojanja trgovačkog prava kao posebne grane prava.

-Važeća pravila građanskog prava su zadovoljavale tadašnje potrebe trgovačkog prometa,

- **RIMSKO PRAVO** nije razvilo posebno poslovno pravo u to vrijeme.

- Javlja se tragovi prvi pravila poslovnog prava- Hamarubijev Zakonik iz 2000.p.n.e.

• **II Srednji vijek – Razvoj trgovačkog prava od 12. st. do 16.st.**

- Poslovno pravo kao posebna grana prava pojavilo se tek u srednjem vijeku, razvojem trgovačkih gradova u sjevernoj Italiji, gdje je bio centar evropske trgovine.
- U 12. i 13.vijeku poslovno pravo se javlja kao staleško pravo- IUS MERCATORUM ili pravo trgovca.
- Od strane moćnih trgovaca stvaraju se jake trgovačke organizacije i udruženja , trgovačke korporacije (ESNAFI, CEHOVI i GILDI) – koji samostalno reguliraju međusobne trgovačke odnose i rješavaju međusobne poslove sporove pred tadašnjim sudovima.
- IUS MERCATORUM u srednjem vijeku je imao čisto staleški karakter jer je bilo pravo trgovca .a trgovačkim poslom se smatrali samo oni poslovi koji su obavljali trgovci kao članovi trgovačkih udruženja -asocijacija (korporacija)
- U Srednjem vijeku na razvoj trgovačkog prava značajno su doprinjeli sljedeći povjesni fakti:
 - Krstaški ratovi – zbog potrebe osiguranja logistike vojsci- povećana trgovina.
 - Poznati sajmovi (vašeri) unutar država i sa međunarodnim karakterom iz svih zemalja.
 - Otkriće Amerike 1492. godine centar svjetske trgovine iz Italije se proširuje na zemlje : Francuska, Španija, Holandija zatim Engleska i itd.
- STATUTI pojedinih gradova i asocijacija /udruženja trgovaca(CEHOVI, ESNAFI GILDI) stvorili su zajednička pravila IUS MERCATORUM, kao opće trgovačko pravo i običajna trgovačka pravila koja su odgovarala interesima trgovaca i trgovačkih udruženja koja su se postepeno izuzimali od tada vladajućeg civilnog državnog (Rimskog) prava u Italiji .

Razvoj trgovačkog prava u novije doba

“Novi vijek” period od 17.st. i dalje

Karakteristika razvoja trgovačkog prava u novije doba su:

- Ubrzanim razvojem trgovine i internacionalizacijom trgovačkog prava trgovačko pravo gubi staleški karakter te iz “prava trgovca” postaje “pravo trgovine”
- Srednjovjekovno staleško pravo –pravo trgovca je zamjenjeno načelom slobodnog bavljenja trgovinom.
- Dolazi do prva nacionalne kodifikacija poslovnog prava od strane države (Francuske). Izvršena je u drugoj polovini XVII vijeka u Francuskoj kroz 2 ordonanse kralja Luja XIV
 1. Ordonansa /Uredba / o suhozemnoj trgovini iz 1673.
 2. Ordonansa /Uredba/ o pomorskoj trgovini iz 1681.

Došenjem ovi Uredbi nastaje preokret u razvoju trgovačkog prava tako da:

Trgovačko pravo postepeno gubi staleški karakter i postaje pravo trgovine koji iz običajnog prava se pretvara u civilno ozakonjeno pravo (državno uniformirano pravo).

Ovi akti su akti države koji stavljaju van snage Statute gradova i trgovačkih udruženja gdje kodifikovano poslovno pravo važi na u cjeloj državi.

Daljna kodifikacija nastavljena je u XIX vijeku donošenjem državnih zakona i to:

1- Prvi moderni trgovački zakonik Francuske” CODE DE COMMERCE iz 1807.-godine

Donošenjem ovog Zakona došlo je do odvajanja trgovačkog prava od građanskog prava (1804. donesen Francuski građanski zakonik)

- .
- Monistički sistem jedinstvenog regulisanja poslovnog i građanskog prava prihvaćaju novije kodifikacije i to: Švicarska: Zakonik o obligacijama iz 1911., Italija: Građanski zakonik iz 1942., SAD: Jednoobrazni trgovački zakonik iz 1962., kao i bivša Jugoslavija – Zakon o obligacionim odnosima iz 1978.

Faze razvoja poslovnog prava

- Historijski razvoj poslovnog prava se može svrstati u 3 faze:

(1) **Dezintegracija**- faza u kojem su stvarana običajna trgovačko pravila – *ius mercatorum* – opća trgovačko pravo izvan tada državnog civilnog prava, kroz pravila i statute trgovačkih udruženja i asocijacija (esnafi i cehovi, gildi) i statute pojedinih trgovačkih gradova, koji su odgovarali interesima tadašnjih trgovaca i trgovačkih udruženja.

(2) **inkorporacija** u *ius mercatoria* u nacionalne kodifikacije 18. i 19. vijeka

Ovdje razlikujemo starije i novije kodifikacije poslovnog prava

- Starije kodifikacije poslovnog prava temelje se na dualističkom sistemu (odvojenost trgovačkih zakona od građanskih, tj. odvojeno reguliranje građanskog i poslovnog prava)
- Novije kodifikacije poslovnog prava usvajaju monistički sistem- što znači jedinstveno reguliranje poslovnog i građanskog prava.

(3) ***ponovne tendencije integracije na regionalnom i internacionalnom*** planu stvaranje modernog i suvremenoh evropskog i međunarodnog poslovnog prava kroz međunarodne multilateralne i bilateralne konvencije iz onlasti poslovnog prava.

PREDMET POSLOVNOG PRAVA

- U pravnoj teoriji nema jedinstvenog stajališta o određivanju predmeta poslovnog prava odnosno pojma trgovačkog posla.

-Prema suvremenom shvatanju poslovno pravo nije staleško pravo već “pravo trgovine” koja podrazumjeva mnogo brojne poslovne operacije i pravne radnje posl. subjekata u pravnom prometu.

-U pravnoj nauci se istuču dva različita sistema određivanja pojma trgovačkog posla i to:

1. Sistem prema kome se krug trgovačkih/privrednih poslova određuje **samim zakonom-** (sistem prihvaćen u najvećem broju evropskih zakonodavstava).

-Nedostatak ovog sistem –što zakonodavci u nacionalnim zakonodavstvima polaze od različitih kriterija pri određivanju pojma trgovačkog posla tako da nema jednoobraznog rješenja niti jedinstvenog stajališta.

2. Sistem u kojem **se sudu** daje mogućnost da odredi i odluči da li je određeni posao trgovački polazeći od općeg pojma trgovine(. Španski trgovački zakon)

-Poteškoće i nedostaci ovog sistema je neujednačenost i nepreciznost odluka sudova kod ocjene šta je trgovački posao što otežava poslovanje i neujednačenu sudsku praksu.

Pojam trgovačkog posla

Najstariji trgovački zakoni Francuske i Njemačke određuju pojam “trgovačkog posla” Francuski trgovački zakonik iz 1807. (Code de commerce) određuje pojam trgovačkog posla na način:

- Određeni poslovi smatraju se trgovačkim poslom sami po sebi, po svojoj prirodi bez obzira ko ih obavlja u i bez obzira dali se obavljaju često u vidu zanimanja ili pojedinačno , to su : kupovina prehrane i dr.robe radi preprodaje, svi bankarski poslovi, mjenični poslovi i posrednički poslovi .
- Neki poslovi su trgovački poslovi ako se vrše putem pravne osobe i to profesionalno,kao npr. komisioni, prevoznički , agencijski poslovi i dr.
- Sve obligacione transakcije trgovaca i ,veletrgovaca i bankara.

Opći njemački trgovački zakonik iz 1861. određuje trgovačke poslove na dva načina:

- a) Poslovi koji se smatraju trgovački bez obzira ko ih obavlja , da li je u pitanju trgovac ili ne - Ovi poslovi se nazivaju OBJEKTIVNI ili APSOLUTNI trgovački poslovi.
- b) Poslovi koji su smatrani trgovačkim samo ako ih obavlja osoba sa statusom trgovca. Ovi poslovi se nazivaju SUBJEKTIVNI ili RELATIVNI .

Drugi trgovački njemački Zakonik iz 1897.godine (kojie je stavio van snage zakon iz 1861. određuje samo na jedan način:

- da je trgovački posao samo onaj koji obavlja trgovac u vidu zanimanja. Dakle napušta objektivne ili apsolutne trgovačke poslove.

Po uzoru na ovaj zakon donesen je Zakon o obligacionima odnosima (ZOO) iz 1978. koj se primjenjuje i sada u BiH kao zakon BiH po Uredbi sa zakonskom snagom o preuzimanju svih propisa bivše SFRJ kao republički zakoni iz 1992. godine

Vrste trgovački poslova

U pravnoj teoriji razlikujemo dvije vrste trgovačkih poslovi :

1. **OBJEKTIVNI ili APSOLUTNI** - svi trgovački poslovi u poslovnom prometu bez obzira ko ih obavlja i kakav mu je statut.
2. **SUBJEKTIVNI ili RELATIVNI** - su samo oni poslovi koji se vrše od strane osoba sa statusom trgovca i koji to obavlja u vidu stalnog zanimanja.

Subjektivni trgovački poslovi se djale na podvrste na:

- a) **Osnovne trgovačke poslove**- su oni poslovi čije je obavljanje u vidu zanimanja a svako ko ih obavlja ima status trgovca (kupoprodaja pokretnih stvari , poslovi osiguranja, bankarski , mjenjački, komisioni , špediterski poslovi, skladištenje itd
- b) **Aksesorni ili sporedni poslovi** , ovi poslovi se ne obavljaju u vidu profesionalnog zanimanja, nego se izvršavaju u vezi sa obavljanjem osnovnih poslova u obimu svoje redovne djelatnosti ili u okviru registrirane djelatnosti.

Sistemi određivanja predmeta- pojma trgovačkog posla

- U nauci poslovnog prava i nacionalnim zakonodavstvima postoje dva glavna sistema određivanja predmeta poslovnog odnosno pojma privrednog (trgovačkog) posla .
 - a) Objektivni sistem ili sistem francuskog Trgovačkog zakonika iz 1807. Trgovačkim poslovima se smatraju svi poslovi poslovnog prava , nezavisno ko ih vrši i bez obzira na njegov pravni status (trgovac ili netrgovac).
 - a) Subjektivni sistem ili sistem germanskog prava (novog njemačkog Trgovačkog zakonika iz 1897.), po kome se trgovačkim poslovima smatraju samo poslovi koje obavlja osoba koja ima status trgovca i koja je registrovana za obavljanje trgovačkih poslova.

- -Predmet poslovnog prava :
 - svi poslovi i odnosi koji nastaju u poslovnom prometu ;
 - svi odnosi koji nastaju u toku poslovanja ili su sa njima u funkcionalnoj vezi (platne transakcije i sl. promet vrijednosnim papirima i sl.)

- **Predmet poslovnog prava obuhvata :**
 1. Pravni položaj status privrednih subjekata- (pravila statusnog prava)
 2. međusobne privredno pravne poslove privrednih subjekata (robni i novčani promet) - Pravila ugovornog poslovnog prava
 3. Odnos poslovnih subjekata i države - (pravila reglementarnog prava).

Pojam trgovačkog /privrednog prava je uži od pojma poslovnog prava – jer se odnosi na trgovinu odnosno propise koji reguliraju samo trgovinsku djelatnost.

Poslovno pravo je šire i obuhvata pravila kojima je regulirano cjelokupno privredno poslovanje.

Određivanje subjekata poslovnog prava

Subjekti poslovnog prava su fizičke i pravne osobe -privredna društva ,koja u vidu stalnog zanimanja obavljaju određenu privrednu djelatnost (proizvodnja,prodaja i vršenje usluga) koja je registrirana u registar društva.

U poslovnom pravu pojam i pravni položaj poslovnog subjekta zavisi od prirode poslova koje subjekat obavlja i da li ga obavlja profesionalnoo ili ne.

U pravnoj nauci postoje dva metoda određivanja pojma poslovnih subjekata :

1. objektivni metod – Po ovom sistemu trgovac –posl.subjekat je ona osoba koja se bavi određenim trgovačkim poslom.

- Ovo je objektivni metod jer je trgovina objektivna kategorija pa se njome može svaka osoba baviti koja ispunjava zakonske uvjete.

- Primarno po ovoj metodi je pravna priroda trgovačkog posla pa od toga zavisi i pojam trgovačkog subjekta.

1. Subjektivni metod - po ovom, trgovačkim poslom se mogu baviti samo one osobe koje ispunjavaju potrebne uvjete za obavljanje trgovačkih poslova.

Znači subjektivni –njemački metod polazi od osoba /subjekta koji se bavi trgovinskim poslom i da je registriran za obavljanje takvih poslova.

Vrste trgovaca-poslovni subjekata

U uporednom pravu postoje više vrsta - pojmova trgovaca:

1. **Trgovac po zanimanju**- je osoba koja se trajno i profesionalno bavi zakonom određenim apsolutnim trgovačkim poslovima. Oni obavljaju poslove u vidu stalnog zanimanja u cilju sticanja dobiti.

Ovim kategorijama nije potrebna registracija u registru da bi dobili status trgovca .

Sama činjenica da obavlja određene trgovačke poslove daje mu status trgovca.

1. **Trgovac po upisu**-je osoba koja ne spada u osnovne trgovačke poslove već obavlja sporedne akcesorne poslove koji su u vezi sa osnovnim trgovačkim poslovima.

Ova kategorija trgovaca se upisuje u registar društva da bi dobili status pravne osobe odnosno trgovačkog subjekta-trgovca.

1. **Trgovac po načinu postanka** su privredna društva koja nastaju po zakonu propisanom postupku i podliježu obaveznoj registraciji.
2. **Mali trgovac**- su osobe koji obavljaju trajno određene djelatnosti manjeg obima u vidu stalnog zanimanja.(To su individualni trgovci i samostalne trg. radnje i sl.koji se registriraju u općinskim službama privrede(STR i sl.)
3. **Prividni trgovac**-su subjekti koji su upisani u javni registar sa trgovačkom firmom iako ne ispunjavaju sve zakonom propisane uvjete za takvo organizovanje i samo registracijom ovih osoba dobijaju status trgovca.

IZVORI POSLOVNOG PRAVA

Pravna teorija poslovnog prava razlikuje : materijalne i formalne izvore poslovnog prava

Formalni izvori poslovnog prava – podrazumjevaju se oblici u kojima se pojavljuju pravila koja reguliraju privrednopravne odnose u poslovnom prometu.

Formalni izvori poslovnog prava su: ustav, zakon, podzakonski akti, međunarodne multilateralne konvencije, poslovni trgovački običaji, uzanse, opći uslovi poslovanja, formularni ugovori, sudska i arbitražna praksa i pravna nauka.

Glavna podjela izvora poslovnog prava je na:

- a) **Opće izvore ili državne** koje donose uglavnom državni organi
- b) **Autonomne izvore** čija osnovanost se temelji na autonomnom regulisanju materije poslovnog prava od nedržavnih organa- donose ih Privredne /trgovačke komore i dr. strukovne komore ,trgovačke asocijacije , strukovna udruženja, javno-privatne institucije i sl.

1. **Ustav** se ne pojavljuje kao neposredan izvor poslovnog prava. Ovaj akt sadrži opće norme kojim se uređuju imovinski odnosi i služe kao osnova za zakonsko reguliranje pojedinih pitanja .

Ustavne odredbe se dakle ne primjenjuju direktno u praksu kao izvori poslovnog prava, već samo ustavna načela koja se dalje realiziraju kroz donošenja odgovarajućih zakona.

2. Zakoni kao izvori poslovnog prava

Zakoni su najvažniji i najmnogobrojniji izvori poslovnog prava.

- U uporednom pravu **posebni trgovački zakoni** reguliraju specifična pitanja poslovnog prava u odnosu na građanske zakone i kao takvi imaju prednost u odnosu na njih u oblasti trgovačkog prava .
- Građansko pravo u odnosu na poslovno pravo smatra se kao opće ,koje regulira odnose između osoba uopće. Pa ako nema pravila poslovnog prava ,kao posebna njih treba tražiti u građanskim zakonim .

Među najznačajnijima zakonima u ovoj oblasti su:

- Zakon privrednim društvima
- Zakon o trgovini
- Zakon o stranim ulaganjima,
- Zakon o zadrugama,
- Zakon o osiguranju imovine i lica,
- Zakon o bankama,
- Zakon o društvima za upravljanje fondovima i o investicionim fondovima,
- Zakon o Registru vrijednosnih papira,
- Zakon o Komisiji za vrijednosne papire i dr.

Svi ovi zakoni u BiH su na entitetskom nivou

- Zakon o obligacionim odnosima iz 1978.godine ima poseban značaj kao izvor poslovnog prava koji prvi put na jedinstven način regulira neka pitanja iz oblasti građanskog prava i poslovnog prava po uzoru na suvremeno zakonodavno reguliranje privrednopравnih i obligaciono pravnih pitanja po načelima **MONISTIČKOG SISTEMA**.
- (**DUALISTIČKI SISTEM** -dvojno reguliranje materije poslovnog i građanskog prava . Ovaj sistem je bio zastupljeno u ranijoj kodifikaciji državnog prava gdje su se donosila posebni trgovački zakonic i građanski zakonic.)
- 4. **Višestranе međunarodne konvencije** - ratificirane od strane zakonodavnog organa. kao izvor poslovnog prava su: multilateralna međunarodna konvencija u oblasti transporta željeznicom, morem,međunarodne kupoprodaje mjenica ček itd. Njima se unificira pravno regulisanje mnogobrojnih instituta iz poslovnog prava. I koji sudovi i dr organi neposredno primjenjuju.
- **3. Podzakonski akti (uredbe, pravilnici, uputstva i naredbe)** – kao izvor poslovnog prava su najvažniji akti poslje zakona i služe za lakšu primjenu i provedbu te interpretaciju zakona na koje se odnose . To su uglavnom akti vlade-izvršnih organa vlasti . Npr. Uredba o upisu u sudski registar pravnih osoba.

Izvori autonomnog poslovnog prava

1. Običaji kao izvor prava

Prema ZOO, učesnici u obligacionim odnosima su dužni da u pravnom prometu postupaju »u skladu sa dobrim poslovnim obicajima«.

Osim termina »dobri poslovni obicaji«, ZOO koristi i termin »trgovinski poslovni običaji«,

»**Dobri poslovni običaji**« su pravila poslovne etike. Osnov za primjenu »dobrog poslovnog običaja« je izričita zakonska odredba.

»**Trgovinski poslovni običaj**« je običaj u užem pravno-tehničkom smislu.

Da bi postao izvor prava, potrebno je da ispuni određene uslove :

- mora biti razuman, izvjestan, notoran i prihvaćen od većine privrednika.

- Trgovinski poslovni običaj se može definisati kao u praksi stvoreno pravilo postupanja koje je u skladu sa pravnim poretom i moralom, i čija se primjena očekuje jer je ono izvjesno, opće poznato i prihvaćeno od većine privrednika.

Klasifikacija trgovinskih poslovnih običaja

- Trgovinski poslovni običaji mogu se klasificirati:
- **1. Na osnovu teritorijalne obuhvatnosti –**
 - opći važe na teritoriju cijele države / teritorijalni nacionalni okvir)
 - regionalni – važe na teritoriji određene regije ,oblasti kantona i sl.
 - lokalni vezani su za lokalnu teritoriju –općina, grad, naselja i sl.
- **2. Prema strukama u kojima važe**
 - opći (horizontalni) važe u svim privrednim djelatnostima, a
 - posebni (vertikalni) se primjenjuju samo u pojedinim strukama.
- Običaji kao nepisano pravilo se mogu dokazivat i na više načina i to:
 - putem uzansi, ako su kodificirani;
 - uvjerenjima trgovačkih asocijacija (komore -berze);
 - putem sudskih odluka;
 - ponekad i sam zakon upućuje na primjenu običaja, a njihova sadržina predstavlja faktičko pitanje

2. Uzanse kao izvor prava

Uzanse su poslovni običaji sistematizirani u zbornike – pisana dokumenta.

Mogu se podijeliti na

- **opće** - važe za sve poslove u privredi
- **posebne**- važe za pojedine struke odnosno vrste poslova.

U slučaju međusobne kolizije, one uzanse koje dolaze sa užeg područja su načelno jače.

Donošenjem ZOO 1978.godine, Opće uzanse su od manjeg značaja, jer je zakon svojevrsna kodifikacija obligacionog odnosno poslovnog prava.

Prema ZOO, na obligacione odnose se primjenjuju uzanse ako su stranke njihovu primjenu ugovorile

ili ako iz okolnosti proizilazi da su htjele njihovu primjenu.

Uzanse su supsidijaran izvor poslovnog prava i u slučaju suprotnosti uzansi i dispozitivnih normi ZOO, do primjene uzansi može doći samo ako stranke izričito ugovore njihovu primjenu.

Postojeće posebne uzanse se mogu klasificirati i u 3 grupe :

- 1. Posebne uzanse za promet poljoprivrednim proizvodima;
- 2. Posebne uzanse koje regulišu poslove vezane za određeno mjesto – tu spadaju Lučke uzanse;
- 3. Treću grupu čine :
 - Posebne uzanse za promet blokova i ploča od kamena, mermera i granita,
 - Posebne uzanse o građenju,
 - Posebne uzanse za ugostiteljstvo,
 - Posebne uzanse za promet robe na malo i dr.

3. Opći uslovi poslovanja i formularni ugovori kao izvor prava

Opći uslovi poslovanja sadrže pravila i uslove poslovanja koje samostalno donose privredni subjekti i njihove transnacionalne korporacije.

Mogu bit i izdati kao

- opći uslovi na formularu ugovora (formularni ugovor) ili
- u obliku tipskih ugovora.-tipski ugovori.

U teoriji je sporno da li opći uslovi poslovanja i tipski (formularni) ugovori čine tzv.formularno pravo, mogu li biti izvori poslovnog prava i kakva je njihova pravna priroda.

S tim u vezi postoje 3 teorije:

1. Normativna teorija, koja opće uslove upoređuje sa propisima;
2. Ugovorna teorija koja općim uslovima daje karakter ugovora i
3. Mješovita normativno-ugovorna teorija, po kojoj opći uslovi i formularni ugovori sadrže i javnopravne i obligacionopravne elemente.

Formularni ugovori

- Formularni ugovori su ugovori koji su napisani na formularima koje unaprijed sastavljaju privredni subjekti.

Postoje 2 vrste ovih ugovora: tipski i adhezioni.

- -Tipski formularni ugovor je ponuda drugoj strani da zaključi ugovor. Druga ugovorna strana može ugovor prihvatiti u cjelini ili tražiti određene izmjene pojedinih klauzula.
Dakle, moguće je pregovaranje i obezbjeđenje ravnopravnost i ugovornih strana.
- -Adhezioni ugovori ili ugovori po pristupu su takođe jedan od oblika formularnih ugovora.
- Ugovor je sačinjen na formularu jedne ugovorne strane i druga ako hoće da ga zaključi mora ponuđeni formular prihvatiti u cjelosti. Nema mogućnosti izmjene niti pregovora u tom pravcu

4. Sudska i arbitražna praksa

- **Sudska i arbitražna praksa** nije izvor poslovnog prava u pravnom smislu.
- Ona ima samo interpretativni karakter jer odluke viših sudova ne obavezuju niže sudove.
- Temelji se na poštivanju odluka sudova kojima je presuđena pojedina stvar ili na prihvatanju prijašnjih arbitražnih odluka pri odlučivanju u novim pravnim stvarima.
- U BiH sudska praksa je samo sporedan izvor prava koji može djelovati samo snagom svoje uvjerljivosti. U anglosaksonskim zemljama sudska praksa može biti i temelj za donošenje odluka suda.
- -U kontinentalnim pravnim sistemima, sudska i arbitražna praksa nisu formalni izvor prava, kao u anglosaksonskim pravnim sistemima.
- Anglosaksonski pravni sistem u kojem vlada precedentno pravo. Presedentski sistem važi i danas u američkom i engleskom pravu tako da presuda suda u jednom slučaju služi za sve buduće slučajeve iste pravne problematike.

5. Pravna nauka kao izvor prava

Pravna nauka nije izvor prava jer ona ne stvara pravo.

U pravnoj teoriji ima shvatanja da je i pravna nauka indirektan izvor poslovnog prava.

Pravna nauka proučava i upoređuje pravne norme domaćeg prava sa normama stranog prava i na osnovu tog saznanja vrši uticaj na zakonodavne i sudske organe u stvaranju odnosno primjeni prava od strane sudova.

Hijerarhija izvora poslovnog prava

-Redoslijed izvora poslovnog prava je slijedeći:

1. ustavi,
2. ratifikovani međunarodni ugovori,
3. zakoni, drugi obavezni opći akti zakonodavnih organa,
4. podzakonski akti upravnih organa općeg karaktera,
5. opći akti poslovnih subjekata,
6. ugovori, običaji, uzanse, građansko pravo i
7. odluke upravnih i sudskih organa.

REZIME

- Izvori trgovačkog (poslovnog) prava su različiti oblici u kojima se pojavljuju pravna pravila trgovačkog prava.
- Izvori trgovačkog prava (poslovnog) su:
 - Propisi
 - Autonomno trgovačko pravo
 - Sudska i arbitražna praksa
 - Pravna nauka
 - Akti pojedinih nezakonodavnih tijela
 - Statut
 - Društveni ugovor
 - Akti subjekata trgovačkog prava

Propisi

- Opći pravni akti kojima se uređuju pravni odnosi, a donose ih zakonodavna tijela pojedine države (“državni” izvor prava).
- Propisi su osnovni izvor prava.
- Najviši pravni akt pojedine države je Ustav, a hijerarhijski slijede:
 - zakoni
 - podzakonski akti (uredbe, naredbe, odluke, pravilnici).

Norme sadržane u propisima mogu biti:

1. kogentne prirode, odnosno obvezne za sve subjekte na koje se odnose ili
2. dispozitivne prirode, koje se primjenjuju između subjekata jednoga pravnog odnosa samo ako stranke pravnog odnosa nisu određenu stvar drugačije uredile.

Autonomni izvori poslovnog prava

- Stvaraju ga sami subjekti trgovačkog (poslovnog) prava u obliku trgovačkih običaja, uzansi (uzanci) i formularnog prava.

To su tzv. “društveni” izvor prava: stvaraju ga sami adresati u dopuštenim okvirima, i to: Privredne /trgovačke komore, trgovačka udruženja i asocijacije, javno-privatni fondovi i institucije)

AUTONOMNI IZVORI POSL. PRAVA

- poslovni (trgovački) običaji
- uzance
- formularno pravo – u ovo pravo spadaju:
 - opći uslovi poslovanja,
 - tipski ugovori i adhezioni ugovori),
 - klauzule

PODJELA I KARAKTERISTIKE POSLOVNOG PRAVA

Statusno poslovno pravo - kogentne – obvezne prisilne norme većinom

Ugovorno poslovno pravo - dispozitivne norme većinom

KARAKTERISTIKE TRGOVAČKOG /POSLOVNOG PRAVA

- U trgovačkom ugovornom pravu dominiraju propisi dispozitivne naravi.
- Dispozitivnost je veća od one u građanskom pravu zahvaljujući postojanju posebnih autonomnih izvora prava.
- Zakonodavna intervencija u trgovačke ugovorne odnose svodi se na:
 - prisilne propise (i trgovci moraju poštivati prisilne propise);
 - javnopravne mjere (država mjerama porezne politike stimulira razvoj pojedinih privrednih aktivnosti – npr. krediti posebne namjene, određuje kvote uvoza, izvoza i sl. te na taj način utječe na sklapanje trgovačkih ugovora, devizni propisi i sl.)
 - kada trgovac sklapa ugovor s netrgovcem dodatno se primjenjuje potrošačko zakonodavstvo (Zakon o zaštiti potrošača ZPP - npr. posebno reguliranje potrošačkog kredita, za razliku od “običnog kredita” prema ZOO.

ZAHVALJUJEM NA PAŽNJI